

جغرافیا و روابط انسانی، زمستان ۱۴۰۱، دوره ۵، شماره ۳، صص ۱۴۳-۱۲۱

تبیین رابطه سرمایه اجتماعی با رفاه اجتماعی مطالعه موردی روستاهای بخش مهردشت نجف آباد

احمد مؤمنی^۱، زهرا نوروزی شیخلر^۲

۱- دانشجوی دکتری برنامه ریزی روستایی دانشگاه گیلان ahmadmomeni@yahoo.com

۲- دانش آموخته ارشد دانشگاه تهران Zahranoroozy4@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۰۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۲۶

چکیده

هدف این مقاله تحلیل اثرات سرمایه اجتماعی بر بهبود شاخص‌های رفاه اجتماعی مناطق روستایی بخش مهردشت شهرستان نجف آباد است. این تحقیق از نوع کاربردی و به روش توصیفی-تحلیلی است که با استفاده از یافته‌های کتابخانه‌ای و پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق کلیه ساکنان ۲۶ روستای بخش جلگه بود که بر اساس آمار سال ۱۳۹۵ کل کشور برابر با ۹۰۶۶ نفر و ۲۸۶۳ خانوار بود که از این میان تعداد ۳۷۰ نفر با استفاده از فرمول کوکران به عنوان نمونه آماری انتخاب شد. ابزار مورد سنجش پرسشنامه محقق ساخته بود که روی صوری پرسشنامه توسط پنل کارشناسان تأیید شد. مطالعه راهنما در منطقه مشابه جامعه آماری با تعداد ۳۰ پرسشنامه صورت گرفت و با داده‌های کسب شده و استفاده از فرمول آلفای کرونباخ در نرم‌افزار Spss، پایایی برای مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی ۰/۸۰۱ و رفاه اجتماعی ۰/۸۰۲ محاسبه شد. نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان از رابطه قوی بین مؤلفه سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی در حد ۰/۸۵۴ بود. در آزمون رگرسیون چندگانه نیز تمامی شاخص‌های سرمایه اجتماعی بر بهبود مؤلفه رفاه اجتماعی تأثیرگذار بود. در این بین شاخص ارتباطات اجتماعی با ۰/۷۵۱ درصد بیشترین نقش را در تبیین شاخص‌های رفاه اجتماعی مناطق روستایی بخش مهردشت داشت. می‌توان این چنین نتیجه گرفت که با افزایش و تقویت سرمایه اجتماعی سطح رفاه اجتماعی مناطق روستایی نیز افزایش پیدا خواهد کرد. همه فرضیه‌های پژوهش تأیید شد و در پایان با توجه به نتایج پیشنهادهایی ارائه گردید.

کلید واژگان: سرمایه اجتماعی، رفاه اجتماعی، توسعه پایدار، بخش مهردشت،

doi: 10.22034/GAHR.2022.366157.1760

شاپا الکترونیکی: 645-3851

مقدمه

رفاه اجتماعی در هر جامعه‌ای از اساسی‌ترین نیازهای اجتماعی است که افراد جامعه باید از آن برخوردار باشند (هزارجریبی و صفری شالی، ۱۳۹۰:۲). لذا از آنجایی که یکی از اهداف برنامه‌ریزی اجتماعی دست‌یابی به رفاه اجتماعی است و ایجاد آن یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های دولتمردان در جهان کنونی به شمار می‌رود، به‌طور خلاصه می‌توان گفت رفاه علاوه بر اینکه ضرورتی انسانی به شمار می‌رود، عنصر مهمی در توسعه و پیشرفت یک جامعه است (حیدری ساربان، ۱۳۹۴:۲). حال در مورد رفاه اجتماعی روستایی می‌توان این‌چنین گفت، رفاه اجتماعی روستایی فرایندی مستمر، پویا و پایدار است که منجر به ایجاد مجموعه شرایط لازم در تواناسازی مردم روستایی از طریق دولت و نهادهای مدنی و سازمان‌های مسئول برای بهبود مستمر کیفیت زندگی؛ و از سویی دیگر راهکاری در جهت برقراری تعادل‌های فضایی و تحقق عدالت اجتماعی و پایداری اجتماعی می‌باشد (افراخته و همکاران، ۱۳۹۶:۳). مضاف بر این امروزه به دلیل نقش و جایگاه روستاها در فرایندهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی و پیامدهای توسعه مناطق روستایی چون فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت، حاشیه‌نشینی شهری و ... توجه به توسعه روستای بیشتر و حتی مقدم بر توسعه شهری گردیده است از این‌رو مسئله رفاه و تأمین رفاه اجتماعی در این مناطق اهمیت بیشتری می‌یابد (ازکیا و غفاری، ۲۰۱۳)؛ به طوری که اگر سطح رفاه جامعه پیشرفت کند کل جامعه پیشرفت خواهد کرد (Nidarr et al, 2019:1). در این بین سرمایه اجتماعی به دلیل شبکه‌ها و سازه‌های اجتماعی یکی از عوامل مهم برای دستیابی به رفاه می‌باشد (Dzanja et al, 2015:165)؛ زیرا با تسهیل اقدامات عاملان و زمینه‌سازی برای همکاری در داخل ساختارها و دستیابی به اهداف خاص را ممکن می‌سازد دارای اهمیت بیشتری می‌باشد (Khana, 2011:11). امروزه سرمایه اجتماعی به یک مفهوم بسیار مرسوم مبدل شده و به صورت شعار روز سیاست‌مداران و نخبگان دانشگاهی در آمده است (ملکی و همکاران، ۱۳۹۸:۴۵۷) که به‌طور قابل‌توجهی باعث کاهش فقر در بین خانوارهای روستایی می‌شود (Aremu, 2014). همچنین به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر سطح معاش افراد و خانوارها تأثیر می‌گذارد (Kifle et al, 2016:25). به سخن دیگر سرمایه اجتماعی، یکی از شروط لازم برای پیشرفت و توسعه همه‌جانبه، گسترش انسجام اجتماعی، بسط مشارکت اجتماعی و اعتماد متقابل فرد-جامعه-دولت است (افراخته و همکاران، ۱۳۹۳:۲۸). علاوه بر این سرمایه اجتماعی وجوه گوناگون سازمان اجتماعی نظیر اعتماد، هنجارها و شبکه‌هاست که با آسان کردن اقدامات هماهنگ، کارایی جامعه را بهبود می‌بخشند (Ellison & All, 2011:)

774). امروزه سرمایه اجتماعی، نقش بسیار مهم‌تر از سرمایه فیزیکی و انسانی در سازمان‌ها و جوامع ایفا می‌کند و شبکه‌های روابط جمعی و گروهی، انسجام‌بخشی میان انسان‌ها، سازمان‌ها و انسان‌ها و سازمان‌ها با سازمان‌ها می‌باشد (احمدی، ۱۳۹۶: ۷)؛ بنابراین سرمایه اجتماعی به‌عنوان نوعی علاج همه مشکلات جامعه مدرن تلقی شده است؛ زیرا در رابطه با اثرات متقابل سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی یک نقطه اشتراک وجود دارد و این است که رفاه اجتماعی ضمن اینکه از سرمایه اجتماعی تأثیر می‌پذیرد، دارای اثرات مثبتی نیز بر روی آن است. به اعتقاد نظریه‌پردازان زمانی که همه افراد جامعه از سطح بالای رفاه اجتماعی برخوردار باشند و خود را هم‌تراز و هم‌مقام با دیگر اعضای جامعه بدانند، به‌صورت ناخودآگاه میزان همدلی، احساس مشترک، مشورت و همیاری را در بین خود افزایش خواهند داد و درنهایت به این نتیجه می‌رسند که با افزایش میزان همدلی و همراهی با یکدیگر (افزایش سرمایه اجتماعی) دوباره بر میزان رفاه اجتماعی آنان افزوده می‌شود (زاهدی و همکاران، ۱۳۸۸). به سخن دیگر از آنجایی که سطح توسعه‌یافتگی به‌طور بی‌واسطه‌ای معرف رفاه اجتماعی همگانی است، ارتباط سرمایه اجتماعی با توسعه را می‌توان به ارتباط میان سرمایه اجتماعی و رفاه تأویل کرد و نتیجه گرفت که وجود سرمایه اجتماعی بالا می‌تواند سطح بالاتری از رفاه اجتماعی را تأمین کند (شاهین و همکاران، ۱۳۹۶: ۵).

سرمایه اجتماعی یک پدیده پایین به بالا است و با شکل‌گیری پیوندها و شبکه‌های اجتماعی بین مردم، مبانی اعتماد، ارتباط و هنجارهای متقابل به وجود می‌آید به‌گونه‌ای که هنجارهای اعتماد و کنش یا عمل متقابل قلب این مفهوم است سرمایه اجتماعی در یک معنی عام نوعی سرمایه‌گذاری در روابط اجتماعی است که در آن افراد با مشارکت در شبکه‌های اجتماعی نقش مهمی در منفعت رساندن به همدیگر دارند که باعث بهبود شاخص‌های رفاه آن‌ها می‌شود. در نظام‌های جدید رفاه اجتماعی، موضوع سرمایه اجتماعی اهمیت یافته است. دیگر نمی‌توان رفاه اجتماعی را صرفاً توسط مؤلفه‌های مستقیم اقتصادی و مادی تضمین کرد و علاوه بر آن منابع جامعه مدنی از جمله سرمایه‌های اجتماعی گروه‌های مختلف مردم را فعال و بسیج کرد. روستاهای بخش مهردشت به دلیل فاصله زیاد از مرکز شهرستان نجف‌آباد در این انزوای جغرافیایی قرار گرفته‌اند و تقویت سرمایه اجتماعی در این گونه روستاها می‌تواند دلیل محکمی برای رفاه آنها باشد. چرا که هنوز مشارکت در این روستاها با برجا هست و مردم منطقه برای کمک به هم خصوصاً در احداث گلخانه و فعالیت‌های دیگر کشاورزی از هر کوششی دریغ نمی‌کنند. لذا تحقیق حاضر برآن است تا اثرات سرمایه اجتماعی بر بهبود شاخص‌های رفاه اجتماعی را در روستاهای بخش مهردشت بسنجد. و سوال اصلی این پژوهش این است، که آیا بین افزایش سرمایه اجتماعی و بهبود رفاه اجتماعی رابطه وجود دارد؟

مبانی نظری تحقیق

ظهور ادبیات سرمایه اجتماعی به طور برجسته در دهه ۱۹۹۰ به عنوان شکل جدیدی از سرمایه جامعه مطرح شد (Khana, 2012;11). مفهوم سرمایه اجتماعی در علوم اجتماعی توسط پاتنام متداول گردید. استفاده از این مفهوم در توسعه به نظریات بوردیو، کلمن و پاتنام باز می‌گردد. بیکرو کالتر (۲۰۰۷) پنج شکل عمده از سرمایه‌های فیزیکی، مالی، انسانی، طبیعی و اجتماعی را مطرح و استدلال می‌کنند که سرمایه اجتماعی برای تولید از هر شکل دیگری از سرمایه با ارزش‌تر است و به عنوان روان‌کننده است که می‌توان از طریق آن سایر اشکال دیگر سرمایه را پیش‌بینی کرد.

به عبارت دیگر سرمایه اجتماعی مفهومی پیچیده متشکل از ابعاد چندگانه است که به نتایج آثار مختلف درون شبکه اشاره دارد (Castro & et all, 2014:3) و شامل هنجارهای اجتماعی و ارزش‌ها در روابط متقابل موجود میان فرد و جامعه می‌شود که با عضویت در شبکه‌های بین فردی (اعم از رسمی و غیررسمی) و مناسبات اجتماعی و سپس تبدیل آن به اشکال دیگر سرمایه برای بهبود و حفظ جایگاه خود در جامعه نمود پیدا می‌کند (Prayitno & et all, 2014:454)؛ بنابراین سرمایه اجتماعی، دارایی نهفته در روابط روزمره میان افراد جامعه: همسایگان، همکاران، دوستان و غیره است که پیامدهای مثبتی را به ارمغان می‌آورد؛ که شامل رفاه خانوار، تقویت همسایگی، افزایش کیفیت زندگی و پویایی جامعه می‌باشد (Hamdan & et all, 2014:170). در عین حال سرمایه اجتماعی از طریق فعالیت‌هایی مانند مشارکت در امور عمومی، جلسات عمومی و معاشرت‌ها یا معاملات غیررسمی اندازه‌گیری می‌شود (ابراهیم‌زاده و پایدار، ۱۳۹۸: ۶) که در محیط‌های اجتماعی مانند مناطق روستایی این امر می‌تواند منجر به بهبود رفاه اجتماعی ساکنین گردد.

به باور بوردیو و کلمن، سرمایه اجتماعی به عنوان یک کالای عمومی و دارایی جمعی مطرح است که در دوره‌های زمانی بلندمدت انباشته می‌شود (Ognibene, 2010:6). فوکویاما، سرمایه اجتماعی را به عنوان توانایی افراد برای کار با یکدیگر به منظور دستیابی به اهداف مشترک در گروه و سازمان تعریف می‌کند (Arbab, 2011:6).

به طور کلی ما عنوان سرمایه را برای هر موجودیتی (جالب توجه یا اطلاعاتی) که هر نوع مزیتی را برای دارندگان خود فراهم نماید، اعم از سرمایه طبیعی، مالی، بیولوژیک، سرمایه فرهنگی و اجتماعی به کار می‌بریم. (Dinga, 2014:247). در سه دهه گذشته اندیشمندان به سرمایه اجتماعی به منزله یکی از جذاب‌ترین منابع سرمایه توجه

کرده‌اند (Paunescu & Raluca Badea, 2014:563) که شامل مجموعه‌ای از منابع بالقوه و بالفعل موجود در ساختار روابط اجتماعی میان کنشگران (Di Vincenz & Mascia, 2012:8). یا شبکه‌ای از روابط که موجب ایجاد ارزش برای کنشگران درون شبکه‌ها با دسترسی به منابع موجود در شبکه‌های روابط فردی و اجتماعی می‌شود (نجار زاده و همکاران، ۱۳۹۶:۵). یکی از دلایل توجه متصدیان توسعه به سرمایه اجتماعی این است که برخلاف سایر دارایی‌ها مانند زمین، برای دستیابی به آن هزینه‌ای در بر ندارد (Dzanja et al, 2015:175). در کل می‌توان گفت رسیدن به توسعه نیازمند توجه به سرمایه اجتماعی و توانمندسازی و آگاه‌سازی روستاییان از طریق، مشارکت، انسجام، اعتماد و سایر ابعاد اجتماعی است، چراکه اعتماد اجتماعی زمینه‌ساز مشارکت، همکاری، تعاملات و کنش‌های گروهی میان اعضا در گروه‌های اجتماعی شده و منجر به گسترش و تسهیل روابط اجتماعی فرد با سایر افراد جامعه می‌شود (رستمی و همکاران ۱۳۹۰، ۶۳۰).

متغیر دیگر تحقیق رفاه اجتماعی می‌باشد که با امنیت، معیشت، سلامت، بهداشت، شادکامی و اقدامات تکمیلی همراه است (کن‌الدین افتخاری، ۲۰۳: ۱۳۸۹). مفهوم رفاه اجتماعی در دهه ۱۹۸۰ به صورت جدی مورد علاقه جامعه شناسان، اقتصاد دانان و سایر رشته‌های مرتبط با توسعه قرار گرفته است. در مبانی مطالعات اجتماعی، بنا به تعریف، رفاه اجتماعی عبارت است از مجموعه‌ای متشکل از خدمات، مؤسسات و نهادهای ویژه تأمین زندگی مطلوب و برخورداری از موهبت‌های طبیعی و منابع اجتماعی.

به سخن دیگر رفاه اجتماعی در هر جامعه چه شهری و روستایی از مبرم‌ترین نیازهای اجتماعی است که همه آحاد جامعه باید از آن برخوردار باشند. سازمان ملل متحد رفاه اجتماعی را این‌گونه تعریف کرده است: رفاه اجتماعی دربرگیرنده دامنه گسترده از فعالیت‌ها و برنامه‌های است که با نظارت دولت، برای بهزیستی افراد و جامعه انجام می‌شود (موحدی و همکاران، ۱۳۹۸:۳). به باور صاحب‌نظران، پیامد رفاه اجتماعی بیشتر در جوامع، رشد اقتصادی اجتماعات محلی آن‌ها و از آن جمله روستاها است (Silva et al, 2017. Nobro et al, 2016).

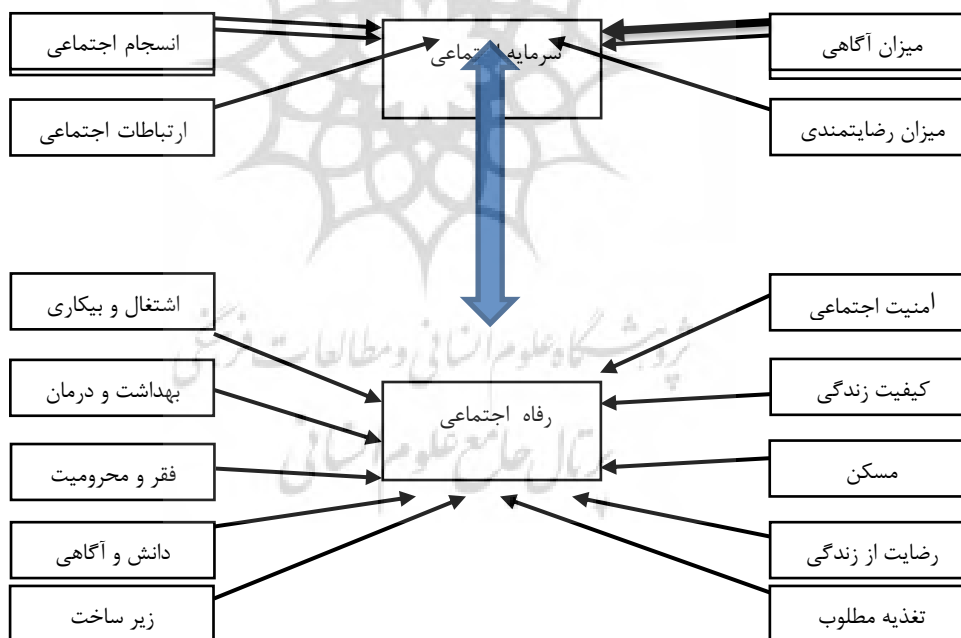
مضاف بر این در فرایند افزایش رفاه اجتماعی متغیرهای اجتماعی به‌خصوص «سرمایه اجتماعی» نقش کلیدی ایفا می‌کند، چراکه هیچ توسعه‌ای بدون مشارکت محلی مردم رضایت‌مندی و اعتماد اجتماعی شکل نمی‌گیرد (فراهانی و همکاران، ۱۳۹۱:۲۷). بنابراین سرمایه اجتماعی و تقویت آن بر اساس مشارکت و همکاری، همیاری، همزیستی مسالمت‌آمیز، انسجام، اعتماد و صمیمیت می‌تواند زمینه‌های افزایش رفاه و توانمندی و به طبع باعث توسعه نواحی

روستایی را مهیا سازد (طولابی نژاد و همکاران، ۱۳۹۷: ۸). طبق مطالعات کریستوفرو جوامع داری سطح بالای سرمایه اجتماعی، در مقایسه با جوامع دارای سطح پایین سرمایه اجتماعی به سطوح رشد بالاتری دست یافته‌اند (Christoforou, 2013). حال با توجه به اهمیت موضوع سرمایه‌ی اجتماعی به دلیل شبکه‌ها و سازه‌های اجتماعی یکی از عوامل مهم برای دستیابی به رفاه می‌باشد (Dzanga, 2015; 165)؛ لذا از آنجایی که سطوح توسعه‌یافتگی به‌طور بی‌واسطه معرف سطح رفاه اجتماعی همگانی است، ارتباط سرمایه اجتماعی با توسعه را می‌توان به ارتباط میان سرمایه اجتماعی و رفاه تأویل کرد و نتیجه گرفت که وجود سرمایه اجتماعی بالا می‌تواند سطح بالاتری از رفاه اجتماعی را تأمین کند؛ بنابراین، می‌توان فرض کرد بین سرمایه اجتماعی و رفاه در سطوح خرد و کلان همبستگی وجود دارد. شاخص‌های سرمایه اجتماعی مانند اعتماد، هنجارهای اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی نیز با رفاه اجتماعی رابطه مثبت و معناداری دارد. (زاهدی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲).

به عقیده جان راولز جامعه‌ای که توزیع منابع در آن عادلانه باشد، وضعیت رفاهی بهتری از جامعه‌ای دارد که منابع آن به شکل عادلانه توزیع نمی‌شود. توزیع عادلانه به این معنا است که برای محروم‌ترین افراد مطلوب باشد؛ بدین ترتیب رفاه اجتماعی مستلزم حذف نابرابری‌های غیرعادلانه است، نه حذف صرف نابرابری (شاهین و همکاران، ۱۳۹۶: ۶). این در حالی است که بتنام با عقیده آدام اسمیت که جامعه چیزی به جز مجموع آحاد آن نیست، موافق بود و اعتقاد داشت ما مجبور نیستیم بحث خود را به رفاه فردی محدود کنیم. از دید او رفاه را می‌توان اندازه گرفت؛ قابلیت اندازه‌گیری به ما اجازه می‌دهد رفاه‌های فردی را باهم ترکیب کنیم و سطح متراکم رفاه اجتماعی را در مجموع اندازه بگیریم به این معنی، رفاه اجتماعی نوعی تراکم ساده و مکانیکی رفاه‌های فردی است. به عقیده بتنام رفاه اجتماعی با بهره‌مندی اجتماعی و با حداکثر خیز و خوشبختی برای حداکثر آحاد مردم مساوی است (پاتریک، ۱۳۸۱: ۳۲). در آرا همه صاحب‌نظران سرمایه اجتماعی این دلالت ضمنی وجود دارد که سرمایه اجتماعی از طریق تسهیل کردن روابط اجتماعی موجباتی فراهم می‌سازد که افراد بهتر و ساده‌تر بتوانند منافع فردی و گروهی خود از جمله منافع اقتصادی را دنبال کنند و از آنجایی که در معنای مستقیم رفاه اجتماعی نیز دلالت صریح بهره‌مندی از مواهب اجتماعی برای فراهم ساختن امکانات یک زندگی بهتر و آسوده‌تر وجود دارد که خود از طریق کسب درآمد بیشتر قابل حصول است، پس می‌توان پلی ارتباطی میان این دو مفهوم اجتماعی برقرار کرد که معرف همبستگی میان سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی باشد و باز گوی آن باشد که با ذخیره‌سازی سرمایه اجتماعی بیشتر می‌توان شرایطی را فراهم ساخت که به سطح بالایی از رفاه اجتماعی دست‌یافت. (زاهدی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۰). به سخن

دیگر در یکی از ره‌های توسعه بخصوص توسعه روستایی تقویت و پیوند بین سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی است. چراکه تحقق سرمایه اجتماعی هیچ هزینه‌ای برای دولت‌ها ندارد و این به خودی خود در روستاها شکل می‌گیرد و اگر این سرمایه اجتماعی شکل گرفت جرعه اول آن در احساس مشارکت و ارتباطات اجتماعی و انسجام اجتماعی نمایان می‌شود که میتواند زمینه ساز کمک به بهبود رفاه اجتماعی از طریق مشارکت و همیاری در روستاها شود.

در پایان می‌توان این‌گونه عنوان کرد که در نظام‌های مدرن امروزی، مقوله رفاه و رفاه اجتماعی افراد و ساکنان محلی بیش از گذشته مهم شده است و دیگر نمی‌توان سطح رفاه اجتماعی را سنجش رفاه اقتصادی و مادی تعیین کرد. در این راستا و با تغییر رویکرد نسبت به مقوله رفاه و رفاه اجتماعی، یکی از راه‌های تحقق رفاه اجتماعی توجه به سرمایه اجتماعی و تقویت بیش‌ازپیش آن است. در این خصوص مدل مفهومی پژوهش مطابق شکل ۱ به نمایش درمی‌آید.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

ترسیم نگارندگان، ۱۴۰۱

پیشینه پژوهش

احمدی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان تحلیل اثرات سرمایه اجتماعی در کاهش فقر خانوارهای روستایی مطالعه موردی: دهستان پشته ژیلایی، استان کهگیلویه و بویر احمد، نتایج نشان داد بین گسترش مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و کاهش فقر روستایی رابطه معنادار وجود دارد. دادور خانی و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با موضوع مطالعه تطبیقی تأثیر سرمایه اجتماعی بر ارتقای توسعه روستایی، نتایج نشان داد که روستاهای برخوردار از سرمایه اجتماعی بیشتر از سطح توسعه بهتری برخوردار هستند. موسوی و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل فضایی رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار شهری، نشان داد سرمایه اجتماعی همچون پدیده‌ای نیرومند از طریق سطوح ماهوی (ایجاد شبکه‌های اعتماد و پیوند مستحکم و نیرومند کنشگران) زمینه ایجاد توسعه پایدار را فراهم می‌سازد. حیدری ساریان (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان اثرات سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی، نشان داد مهم‌ترین متغیرهای تأثیرگذار سرمایه اجتماعی در توسعه مناطق روستایی شامل چهار مولفه -ی اقتصادی، مشارکتی، کنش متقابل و محیطی است. سنایی مقدم و محمدی یگانه (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان تحلیل جغرافیایی بر نقش سرمایه اجتماعی در کیفیت زندگی خانوارهای عشایری نشان دادند بر اثر تغییر در سطح سرمایه اجتماعی، تفاوت مهمی داری در کیفیت زندگی خانوارهای عشایری پدید آمده است.

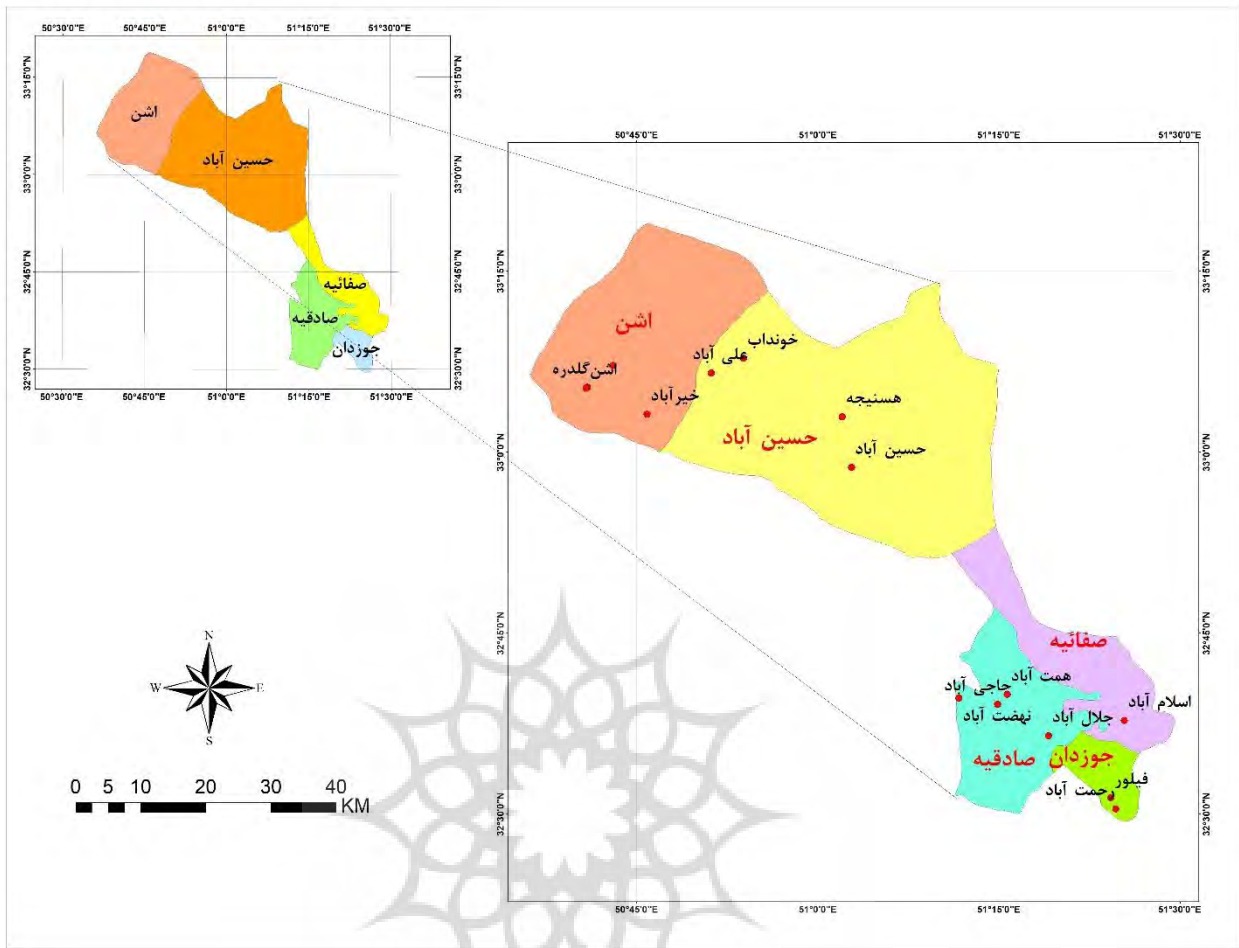
حیدری ساریان (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان اثرات سرمایه اجتماعی بر اقتصاد نواحی روستایی شهرستان آستارا، نتایج نشان داد به جز دو متغیر میزان سازگاری اجتماعی و تمایل به عضویت در نهادهای محلی بین تمامی متغیرهای تحقیق با کیفیت شاخص‌های اقتصادی مناطق روستایی رابطه مستقیم و معناداری وجود داشته است.

مواد و روش‌ها

منطقه مورد پژوهش

شهرستان نجف‌آباد یکی از شهرستان‌های استان اصفهان می‌باشد. این شهرستان به دو بخش مرکزی و مهربدشت تقسیم می‌شود و بخش مهربدشت دارای دو دهستان اشن و حسین آباد است. این روستاها در فاصله ای ۱۱۰ تا ۱۵۰ کیلومتری از مرکز شهرستان نجف‌آباد قرار گرفته اند. روستای خیرآباد و علی آباد به عنوان تولید کنندگان زعفران و روستای اشن به عنوان قطب تولید عسل در استان اصفهان با تعداد یک میلیون کندوی عسل شناخته شده هستند.

نقشه ۱: نقشه منطقه مورد مطالعه

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی با ماهیت پیمایشی، از نوع همبستگی و به روش توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری پژوهش بر اساس آخرین سرشماری کل کشور در سال ۱۳۹۵ برابر با ۹۰۶۶ نفر و ۲۸۶۳ خانوار ساکن در مناطق روستایی بخش مهردشت می‌باشد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۰ محاسبه شد. ابرار موردسنجش پرسشنامه محقق ساخته بود که در اختیار محققان و کارشناسان قرار گرفت و پس از رفع اشکالات مطرح شده روایی آن تأیید شد. جهت بررسی پایایی یک مطالعه راهنما در یکی از روستاهای خارج از محدوده انجام و پایایی پرسشنامه با استفاده از فرمول آلفای کرونباخ برای مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی ۰/۸۰۱ و رفاه اجتماعی

۰/۸۰۲ محاسبه شد. برای سنجش و ارتباط بین متغیرهای پژوهش از دو نوع پرسشنامه سرمایه اجتماعی با تعداد ۶ شاخص و ۲۵ گویه و رفاه اجتماعی با تعداد ۱۰ شاخص و ۳۲ گویه که بتوان اهداف تحقیق را پوشش دهد استفاده گردید. پرسشنامه در قالب طیف پنج‌قسمتی لیکرت (از خیلی کم=۱ تا خیلی زیاد=۵) طراحی شد تعداد نمونه پرسشنامه بر اساس سهم جمعیتی انجام گرفت و به صورت تصادفی میان سرپرست خانوار ساکنان روستایی توزیع شد که نمونه در جدول (۳) قابل مشاهده است. در تحلیل داده‌ها ابتدا به سنجش وضعیت شاخص‌های سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی در منطقه مورد مطالعه پرداخته شد و سپس برای بررسی ارتباط بین دو متغیر از ضریب همبستگی پیرسون؛ و برای سنجش میزان ارتباط از رگرسیون گام‌به‌گام استفاده گردید. کلیه تحلیل‌ها در نرم‌افزار Spss²³ انجام گرفت.

جدول ۱: شاخص‌ها و گویه‌های رفاه اجتماعی متغیر اثرپذیر و وابسته

مؤلفه	شاخص	گویه‌ها و معرف‌ها
رفاه اجتماعی	امنیت اجتماعی	میزان درگیری مردم روستا با هم رضایت از امنیت اجتماعی، میزان امنیت اجتماعی
	کیفیت زندگی	میزان لذت‌بخش بودن محیط روستا، رضایت از کیفیت زندگی خود، میزان بیان کردن خواسته‌ها و مشکلات خود
	مسکن	میزان رضایت از وضعیت مسکن، رضایت از مساحت مسکن، رضایت از وضعیت زیر بنا مسکن برای فعالیت‌های دامدار
	رضایت از زندگی	میزان رضایت از زندگی، عشق ورزیدن به زندگی، امید به بهتر شدن زندگی خود
	تغذیه مطلوب	رضایت از تغذیه خانواده خود، میزان تأمین مواد غذایی از شهرها، رضایت از کیفیت و کمیت غذایی خود، توان تهیه تغذیه برای خانواده خود
	اشتغال، بیکاری	امیدواری به آینده شغلی، رضایت از شغل، میزان درآمد با نیازها
	بهداشت و درمان	رضایت از بهداری و شبکه بهداشت، میزان دست دسی به بیمارستان مناسب، رضایت از بهداشت معابر و کوچه‌های روستا
	دانش و آگاهی	اطلاع از حقوق قانونی نسبت به ادارات دولتی، کیفیت نهضت در روستا، رضایت از وضعیت آموزش
	فقر و محرومیت	بهبود محرومیت، امیدواری به بهبود شرایط زندگی، شنیدن صدای شما توسط مسئولین، بهبود وضعیت فقر
	زیرساخت	رضایت از خدمات آب... در سطح روستا، رضایت از سیستم حمل‌ونقل، رضایت از خدمات عمومی

منبع، افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰؛ پور طاهری و همکاران، ۱۳۹۰؛ هزارجریبی و صفری شالی، ۱۳۹۰؛ مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۴۰۱.

جدول ۲: شاخص-ها و گویه های سرمایه اجتماعی متغیر مستقل

مؤلفه	شاخص	گویه‌ها و معرف‌ها
رضایت اجتماعی	ارتباطات اجتماعی	آگاهی مسئولان از مسائل و مشکلات مردم، میزان ارتباط مستقیم مدیران محلی با مردم، میزان تعامل با دیگر اهالی روستا، میزان حضور و تشکیل جلسات در مسجد، تعامل با مدیران محلی،
	انسجام اجتماعی	حد اختلافات و مشکلات به صورت کدخدامنشانه، تقویت نهادهای محلی موجود، میزان مراجعه به ریش سفیدان روستا توسط مدیران محلی، میزان همدلی و یکرنگی،
	اعتماد اجتماعی	میزان اعتماد به مدیران محلی، میزان اعتماد مردم به یکدیگر، میزان اعتماد مردم به نهادهای اجتماعی فعال در روستاها،
	مشارکت اجتماعی	اعتقاد به مشارکت در توسعه روستا-ارتباط با اهالی روستا در مورد مشکلات روستا-میزان مشارکت مالی و فیزیکی در برنامه‌های عمرانی، میزان همفکری برای برطرف کردن مشکلات روستا،
	میزان آگاهی	وضعیت آموزش روستا، میزان سطح تحصیلات اهالی، میزان استفاده از اینترنت، میزان استفاده از رسانه‌های صوتی و تصویری،
	میزان رضایت‌مندی	میزان رضایت از همکاری اهالی، میزان صمیمیت در بین اهالی روستا، رضایت از عملکرد شورا روستای خود،

منابع، حیدری ساربان (۱۳۹۶)؛ ازکیا، ۱۳۸۷؛ مطالعات میدانی نگارندگان ۱۴۰۱.

جدول ۳: جمعیت و خانوار و حجم نمونه روستاهای بخش مهردشت

بخش	دهستان	روستا	خانوار	جمعیت	نمونه
مهردشت	حسین آباد	حسین آباد	۹۳۱	۳۰۸۷	۱۲۵
		خونداب	۳۴۰	۱۰۷۳	۴۳
		علی آباد	۸۵	۲۷۰	۱۲
		حسینچه	۷۹	۲۳۹	۱۱
	اشن	دوماب	۱۹۷	۵۲۱	۲۱
		اشن	۸۷۶	۲۷۴۸	۱۱۲
		گلدیره	۳۵۵	۱۱۲۸	۴۶
		جمع	۲۸۶۳	۹۰۶۶	۳۷۰

یافته‌های تحقیق

الف) یافته‌های توصیفی

ویژگی‌های فردی نمونه مورد مطالعه

مطابق جدول (۴)، یافته‌های تحقیقی توصیفی گویای این واقعیت است که نمونه آمار مورد مطالعه برحسب گروه سنی، کد ۳ (۵۵-۴۶) سال، با ۳۹/۵ درصد و فراوانی ۱۴۸ دارای اکثریت بود. بیشترین تعداد پاسخ‌گویان را مردان با ۸۸ درصد تشکیل دادند. وضعیت تاهل بیانگر این است که ۹۷/۱ درصد (۳۶۴) متأهل بودند. بررسی ابعاد اعضای خانوار نیز مشخص کرد، محدوده سنی ۴ الی ۶ با ۵۷/۳ درصد در بالاترین رده و محدوده سنی بالای ۱۰ با ۶/۹ درصد در پایین‌ترین رده قرار دارند. از میان ۳۷۵ نفر نمونه آماری مورد مطالعه، ۵۵ نفر بی‌سواد (۱۴/۷ درصد)، ۳۷/۶ درصد سواد خواندن و نوشتن داشتند. می‌توان گفت که ۷۴/۴ درصد از نمونه آماری مورد مطالعه، تحصیلات قابل توجهی ندارند. بی‌سواد و کم‌سواد هستند. ۶۶/۹ درصد به کشاورزی مشغول هستند و ۵/۹ درصد بیکار هستند.

جدول ۴: توزیع فراوانی مشخصات فردی روستاییان مورد مطالعه

مشخصات دموگرافیک	گزینه	فراوانی	درصد
گروه سنی	۲۵-۱۷	۸	۲/۱
	۲۶-۳۵ سال	۵۱	۱۳/۶
	۳۶-۴۵ سال	۵۶	۱۴/۹
	۴۶-۵۵ سال	۱۴۸	۳۹/۵
	۵۶ سال به بالا	۱۱۲	۲۹/۹
	جنس پاسخ‌گویان	زن	۴۵
مرد		۳۳۰	۰/۸۸
وضعیت تاهل	مجرد	۳	۰/۸
	متاهل	۳۶۴	۹۷/۱
	متارکه	۸	۲/۱
	وضعیت سواد	بی‌سواد	۵۵
خواندن و نوشتن		۱۴۱	۳۷/۶
سیکل		۸۳	۲۲/۱
دیپلم		۵۸	۱۵/۵
فوق‌دیپلم		۲۷	۷/۲

۲/۷	۱۰	لیسانس	
۳	۱	فوق و بالاتر	
۰/۵	۲	خانه‌دار	شغل
۶۶/۹	۲۵۱	کشاورز	
۶/۷	۲۵	کارمند	
۲۰	۷۵	آزاد	
۵/۹	۲۲	بیکار	
۱۳/۱	۴۹	۳-۰	
۵۷/۳	۲۱۵	۶-۴	
۲۲/۷	۸۵	۹-۷	
۶/۹	۲۶	بالای ۱۰	

ماخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

ویژگی‌های متغیرهای تحقیق

نتایج به دست آمده از یافته‌های توصیفی تحقیق در جدول (۵) نشان می‌دهد که در مورد شاخص ارتباطات اجتماعی، وضعیت ۲۹/۶۸ درصد پاسخ‌گویان در سطح زیاد و خیلی زیاد و ۳۲/۵۸ درصد پاسخ‌گویان در سطح خیلی کم و کم برآورد شد. در مورد شاخص انسجام اجتماعی، وضعیت ۲۲ درصد پاسخ‌گویان در سطح زیاد و خیلی زیاد و ۴۲/۳۲ درصد پاسخ‌گویان در سطح خیلی کم و کم برآورد شد. در خصوص شاخص اعتماد اجتماعی، وضعیت ۳۲/۴۵ درصد پاسخ‌گویان در سطح زیاد و خیلی زیاد و ۳۱/۷ درصد پاسخ‌گویان در سطح خیلی کم و کم برآورد شد. در مورد شاخص مشارکت اجتماعی، وضعیت ۳۴/۹ درصد پاسخ‌گویان در سطح زیاد و خیلی زیاد و ۳۱/۲۷ درصد پاسخ‌گویان در سطح خیلی کم و کم برآورد شد. در مورد شاخص میزان آگاهی، وضعیت ۳۲/۰۵ درصد پاسخ‌گویان در سطح زیاد و خیلی زیاد و ۳۲/۸ درصد پاسخ‌گویان در سطح خیلی کم و کم برآورد شد. در آخر در خصوص شاخص میزان رضایت‌مندی، وضعیت ۱۳/۸۴ درصد پاسخ‌گویان در سطح زیاد و خیلی زیاد و ۵۳/۴۴ درصد پاسخ‌گویان در سطح خیلی کم و کم برآورد شد.

جدول ۵: درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار متغیرهای مستقل

انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	ص	تأثیرهای	زیاد	بسیار زیاد	شاخص	ردیف
۱/۰۸۹	۲/۹۶	۱۰/۹۸	۲۱/۶	۳۷/۷۴	۲۱/۱۲	۸/۵۶	ارتباطات اجتماعی	۱
۱/۰۴۱	۲/۷۱	۱۲/۹۲	۲۹/۴	۳۵/۶۵	۱۷/۴	۴/۶	انسجام اجتماعی	۲
۱/۰۳۷	۲/۹۵	۱۰/۰۵	۲۱/۶۵	۳۵/۷۷	۲۷/۲۵	۵/۲	اعتماد اجتماعی	۳
۱/۰۹۲	۲/۹۴	۱۳/۰۷	۱۹/۲	۳۲/۸	۲۹/۶۵	۵/۲۵	مشارکت اجتماعی	۴
۱/۰۳۹	۳/۰۲	۹/۶۵	۲۳/۱۵	۳۵/۰۷	۲۵/۶	۶/۴۵	میزان آگاهی	۵
۱/۰۲۱	۲/۳۹	۲۳/۷۲	۲۹/۷۲	۳۲/۶۷	۱۱/۲۷	۲/۵۷	میزان رضایت‌مندی	۶

ماخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱.

نتایج به‌دست‌آمده از یافته‌های توصیفی تحقیق در جدول (۶) نشان می‌دهد که در مورد شاخص امنیت اجتماعی، وضعیت ۱۹/۷۳ درصد پاسخ‌گویان در سطح زیاد و خیلی زیاد و ۴۲/۳۹ درصد پاسخ‌گویان در سطح خیلی کم و کم برآورد شد. در مورد شاخص کیفیت زندگی، وضعیت ۲۳/۶۵ درصد پاسخ‌گویان در سطح زیاد و خیلی زیاد و ۳۸/۲۳ درصد پاسخ‌گویان در سطح خیلی کم و کم برآورد شد. در خصوص شاخص مسکن، وضعیت ۱۳/۵۳ درصد پاسخ‌گویان در سطح زیاد و خیلی زیاد و ۵۱/۴۵ درصد پاسخ‌گویان در سطح خیلی کم و کم برآورد شد. در مورد شاخص رضایت از زندگی، وضعیت ۲۲/۲۹ درصد پاسخ‌گویان در سطح زیاد و خیلی زیاد و ۴۶/۵ درصد پاسخ‌گویان در سطح خیلی کم و کم برآورد شد. در مورد شاخص تغذیه مطلوب، وضعیت ۳۷/۰۹ درصد پاسخ‌گویان در سطح زیاد و خیلی زیاد و ۱۱/۷۳ درصد پاسخ‌گویان در سطح خیلی کم و کم برآورد شد. در مورد اشتغال و بیکاری، وضعیت ۲۴/۴۶ درصد پاسخ‌گویان در سطح زیاد و خیلی زیاد و ۳۹/۱۶ درصد پاسخ‌گویان در سطح خیلی کم و کم برآورد شد. در مورد شاخص بهداشت و درمان، وضعیت ۲۳/۹۹ درصد پاسخ‌گویان در سطح زیاد و خیلی زیاد و ۴۰/۵۲ درصد پاسخ‌گویان در سطح خیلی کم و کم برآورد شد. در مورد شاخص دانش و آگاهی، وضعیت ۳۴/۱۶ درصد پاسخ‌گویان در سطح زیاد و خیلی زیاد و ۳۱/۱۹ درصد پاسخ‌گویان در سطح خیلی کم و کم برآورد شد. در مورد شاخص فقر و محرومیت، وضعیت ۳۴/۳۷ درصد پاسخ‌گویان در سطح زیاد و خیلی زیاد و ۲۸/۵۲ درصد پاسخ‌گویان در سطح خیلی کم و کم برآورد شد. در مورد شاخص زیرساخت، وضعیت ۲۳/۶۶ درصد پاسخ‌گویان در سطح زیاد و خیلی زیاد و ۳۴/۸۶ درصد پاسخ‌گویان در سطح خیلی کم و کم برآورد شد.

جدول ۶: درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار متغیرهای وابسته

انحراف معیار	میانگین	خیلی کم	کم	تاندازهای	زیاد	خیلی زیاد	شاخص	ردیف
۰/۹۵۴	۲/۶۸	۱۲/۹۶	۲۹/۴۳	۳۷/۸۶	۱۵/۶۳	۴/۱	امنیت اجتماعی	۱
۱/۰۹۹	۲/۶۹	۱۹/۹۳	۱۸/۳	۳۷/۶	۲۱/۲۶	۲/۹۳	کیفیت زندگی	۲
۰/۸۸۴	۲/۵۰	۱۳/۶	۳۷/۸۶	۳۵	۱۲	۱/۵۳	مسکن	۳
۱/۰۶۳	۲/۶۲	۱۷/۸	۲۸/۷	۳۰/۵	۱۹/۴۶	۳/۵۳	رضایت از زندگی	۴
۱/۰۸۶	۳/۱۳	۸/۶	۱۸/۸۷	۳۵/۴	۲۵/۳۷	۱۱/۷۲	تغذیه مطلوب	۵
۱/۰۷۰	۲/۷۸	۱۲/۷۳	۲۶/۴۳	۳۶/۴۶	۱۸/۶	۵/۸۶	اشتغال، بیکاری	۶
۱/۰۰۴	۲/۷۹	۹/۹۶	۳۰/۵۶	۳۵/۴۶	۱۹/۷۳	۴/۲۶	بهداشت و درمان	۷
۱/۰۰۶	۲/۹۹	۸/۵۳	۲۲/۶۶	۳۴/۶۶	۲۹/۱	۵/۰۶	دانش و آگاهی	۸
۳/۰۳۴	۳/۰۳	۹/۶۷	۱۸/۸۵	۳۷/۱۲	۲۷/۳۵	۷/۰۲	فقر و محرومیت	۹
۰/۹۸۶	۲/۸۴	۹/۲۶	۲۵/۶	۳۰/۰۶	۱۹/۱۳	۴/۵۳	زیرساخت	۱۰

ماخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

ب) یافته‌های استنباطی

جهت بررسی رابطه همبستگی بین شاخص‌های سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی در مناطق روستایی بخش مهردشت ضریب همبستگی پیرسون بهره گرفته شد. نتایج آزمون پیرسون نشان داد که رابطه ضعیف تا قوی و متوسط بین شاخص‌های سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی برقرار است. می‌توان این‌گونه عنوان کرد که با افزایش هر شاخص از سرمایه اجتماعی شاخص رفاه اجتماعی نیز بهبود پیدا خواهد کرد. میزان رضایت‌مندی و امنیت اجتماعی دارای ضعیف‌ترین رابطه و میزان آگاهی و تغذیه مطلوب دارای قوی‌ترین رابطه بود. میان بقیه شاخص‌ها روابط متوسط تا قوی برقرار است و برای تمامی روابط سطح معنی‌داری در کمتر از ۰/۰۵ مورد تأیید می‌باشد.

جدول ۷: نتایج ضریب همبستگی جهت تعیین رابطه بین دو متغیر

مقدار (p)	مقدار (r)	متغیر وابسته	متغیر مستقل	ردیف
۰/۰۰۰	۰/۶۸۴	رفاه اجتماعی	ارتباطات اجتماعی	۳ ۲ ۱ ۰ ۰ ۰
۰/۰۰۰	۰/۵۵۰	رفاه اجتماعی	انسجام اجتماعی	
۰/۰۰۰	۰/۶۴۳	رفاه اجتماعی	اعتماد اجتماعی	
۰/۰۰۰	۰/۶۸۷	رفاه اجتماعی	مشارکت اجتماعی	
۰/۰۰۰	۰/۵۶۵	رفاه اجتماعی	میزان رضایت مندی	
۰/۰۰۰	۰/۵۶۸	رفاه اجتماعی	میزان آگاهی	

در ادامه به منظور بررسی جایگاه و نقش سرمایه اجتماعی بر بهبود شاخص‌های رفاه اجتماعی از رگرسیون چندگانه به روش گام به گام استفاده شد. هفت متغیر مستقل سرمایه اجتماعی با متغیر وابسته رفاه اجتماعی دارای رابط معناداری در سطح یک درصد است و تمام نتایج با درصد خطا مثبت شده است. همه ۶ شاخص برای پیش‌بینی متغیر وابسته مورد استفاده قرار گرفت. در اولین گام شاخص ارتباطات اجتماعی وارد معادله گردید و مقدار ضریب همبستگی چندگانه R برابر با ۰/۷۱ و ضریب تعیین ۰/۵۱ بدست آمد، به عبارتی یعنی ۰/۷۱ درصد تغییرات متغیر وابسته یعنی رفاه اجتماعی توسط این شاخص تبیین می‌گردد. در گام دوم شاخص اعتماد اجتماعی وارد معادله گردید و مقدار ضریب همبستگی چندگانه R برابر با ۰/۶۶ و ضریب تعیین برابر با ۰/۴۴ بدست آمد. در سومین گام شاخص میزان آگاهی وارد معادله گردید و مقدار ضریب همبستگی چندگانه R برابر با ۰/۵۸ و ضریب تعیین برابر با ۰/۳۳ بدست آمد. در گام چهارم شاخص انسجام اجتماعی وارد معادله گردید و مقدار ضریب همبستگی چندگانه R برابر با ۰/۵۸ و ضریب تعیین برابر با ۰/۳۳ بدست آمد. در گام پنجم شاخص مشارکت اجتماعی وارد معادله گردید و مقدار ضریب همبستگی چندگانه R برابر با ۰/۵۶ و ضریب تعیین برابر با ۰/۳۲ بدست آمد. در گام آخر شاخص میزان رضایت‌مندی وارد معادله گردید و مقدار ضریب همبستگی چندگانه R برابر با ۰/۴۶ و ضریب تعیین برابر با ۰/۲۱ بدست آمد.

جدول (۹): نتایج حاصل از رگرسیون چندگانه با ورود سرمایه اجتماعی به معادله

مقدار t	Beta	مقدار F	R ² تعدیل شده	R ²	R	شاخص‌های سرمایه اجتماعی
۱۳/۳۷۲	۰/۵۶۹	۰/۰۰۰	۰/۳۲۲	۰/۳۲۴	۰/۵۶۹	مشارکت اجتماعی
۱۳/۷۹۸	۰/۵۸۱	۰/۰۰۰	۰/۳۳۶	۰/۳۳۸	۰/۵۸۱	انسجام اجتماعی
۱۹/۷۵۳	۰/۷۱۵	۰/۰۰۰	۰/۵۱۰	۰/۵۱۱	۰/۷۱۵	ارتباطات اجتماعی
۱۷/۳۷۲	۰/۶۶۹	۰/۰۰۰	۰/۴۴۶	۰/۴۴۷	۰/۶۶۹	اعتماد اجتماعی
۱۰/۱۴۵	۰/۴۶۵	۰/۰۰۰	۰/۲۱۴	۰/۲۱۶	۰/۴۶۵	میزان رضایت‌مندی
۱۳/۸۰۷	۰/۵۸۲	۰/۰۰۰	۰/۳۳۶	۰/۳۳۸	۰/۵۸۲	میزان آگاهی

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

نتیجه

سرمایه اجتماعی در مهر و موم‌های اخیر به‌عنوان یکی از مهم‌ترین متغیرهای پیش‌بینی‌کننده سطح توسعه و خصوصاً رفاه اجتماعی جوامع محلی در سطوح گوناگون بوده و مورد توجه برنامه‌ریزان مربوط قرار گرفته است. در مطالعات اخیر شواهد تجربی مهم و روبه‌رشدی وجود دارد مبنی بر آن که سرمایه اجتماعی تأثیر مثبتی بر توسعه جوامع محلی و رفاه اجتماعی خانوارهای روستایی دارد. بدین ترتیب ایجاد یک جامعه رفاهی مطلوب مستلزم شکل‌گیری پیوندها و شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر اعتماد، انسجام، مشارکت و مبادله متقابل و هنجارهای کنش است. با چنین پنداشتی چگونگی روابط اجتماعی نقش کلیدی را در ارتباط با رفاه اجتماعی پیدا می‌کند. بعد از سنجش وضعیت رفاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی در روستاهای بخش جلگه نتایج نشان داد که در مؤلفه رفاه اجتماعی بیشترین میانگین مربوط به شاخص تغذیه مطلوب (۳/۱۳) و کمترین میانگین مربوط به شاخص‌های امنیت اجتماعی (۲/۶۸) و کیفیت زندگی (۲/۶۹) بود. در مؤلفه سرمایه اجتماعی بیشترین میانگین مربوط به شاخص‌های میزان آگاهی (۳/۰۲) و ارتباطات اجتماعی (۲/۹۶) و کمترین میانگین از آن شاخص رضایت از زندگی (۲/۰۳۹) بود.

بر اساس آزمون همبستگی پیرسون بین شاخص‌های سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی رابطه‌ای همبستگی در حد متوسط تا قوی وجود دارد و بین مؤلفه سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی رابطه بالایی در حد ۰/۸۵۴ برقرار است. به‌طوری که با افزایش سرمایه اجتماعی رفاه اجتماعی نیز افزایش پیدا خواهد کرد. به‌زعم پانتم مناطق دارای سطح بالای سرمایه اجتماعی نسبت به مناطق دارای سرمایه اجتماعی اندک از وضعیت اقتصادی و رفاهی (توسعه‌ای)

بهتری برخوردارند. براساس مدل رگرسیونی نیز شاخص، ارتباطات اجتماعی با (۰/۷۱۵)، اعتماد اجتماعی (۰/۶۶۹)، میزان آگاهی (۰/۵۸۲)، انسجام اجتماعی (۰/۵۸۱)، مشارکت اجتماعی (۰/۵۶۹)، میزان رضایت‌مندی (۰/۶۶۵) به ترتیب بیشترین اهمیت را در تبیین رفاه اجتماعی داشته‌اند. در کل نتایج تحقیق حاضر نشانگر وجود رابطه معنی‌دار بین سرمایه اجتماعی و میزان رفاه اجتماعی خانوارهای روستایی می‌باشد که نتایج این تحقیق همسو با تحقیقات کریشنا (۲۰۰۲)، ربانی و همکاران (۱۳۸۷)، فیروزآبادی و ایمانی جاجرمی (۱۳۸۵) می‌باشد.

در این تحقیق بین ارتباطات اجتماعی و رفاه اجتماعی رابطه بسیار بالایی وجود داشت و قوی‌ترین رابطه در تحقیق حاضر بود به طوری که ارتباطات اجتماعی مردم محلی با یکدیگر باعث بالا رفتن رفاه آن‌ها می‌شود. بین اعتماد اجتماعی و رفاه اجتماعی خانوارهای روستایی رابطه مثبت و معنادار وجود داشت یعنی با افزایش میزان اعتماد اجتماعی بین افراد و مدیران محلی رفاه اجتماعی خانوارها نیز بهبود پیدا می‌کند. به عبارت دیگر توانایی اعتماد و همکاری با دیگران، دستیابی به سودمندی‌های ناشی از فرصت‌های شغلی، دسترسی به افراد مهم در سازمان‌ها و سطح بالای زندگی را تسهیل می‌کند. در مقابل میزان پایین اعتماد به افراد و نهادها می‌تواند موجب انزوای اجتماعی و غلبه چرخه فقر و توسعه‌نیافتگی و عدم دستیابی به رفاه افراد جامعه بشود؛ که نتایج تحقیق حاضر با یافته‌های ناک و کیفر (۱۹۹۷) و کریشنا (۲۰۰۲) همخوانی دارد. مشارکت اجتماعی نیز رابطه معناداری با رفاه اجتماعی داشت. به سخن دیگر افرادی که مشارکت بالایی در نهادهای رسمی، سازمان‌های غیردولتی و اتحادیه‌ها داشته‌اند از میزان رفاه بهتری نیز برخوردار می‌باشند. یافته‌ها نشان می‌دهد این افراد می‌توانند با بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی به پیگیری از خواسته‌ها و منافع خود با تشکیل گروه‌های داوطلبانه جمعی اقدام کنند راهبردی که امکان موفقیت آن در مقایسه با اقدامات فردی و پراکنده بسیار بیشتر است. میزان آگاهی با بهبود رفاه اجتماعی رابطه متوسطی داشت به صورتی که افزایش سطح تحصیلات و استفاده از رسانه‌های مکتوب و اینترنت باعث شناخت مشکلات و تقاضا برای بهبود شرایط خود را دارند. بین میزان رضایت‌مندی و بهبود شاخص‌های رفاه رابطه وجود داشت به نحوی که میزان صمیمیت بین اهالی و رضایت از عملکرد شورها و دهیار باعث بهبود مؤلفه رفاه اجتماعی می‌شود.

انسجام اجتماعی با رفاه اجتماعی رابطه داشت. به این صورت است که حس همسایگی و همبستگی همسایگی باعث انسجام اجتماعی و بهبود شاخص‌های رفاه اجتماعی در روستاهای بخش مهردشت می‌شود.

پیشنهادها

انجام نیازسنجی اجتماعی در سطح روستاها به منظور افزایش سرمایه اجتماعی و افزایش رفاه و توسعه. ترویج و گسترش شاخص ارتباطات اجتماعی و انسجام اجتماعی و پیوند همسایگی به عنوان رکن اصلی سرمایه اجتماعی از طریق برگزاری جلسات و گردهمایی‌ها در روستاها. برگزاری جشنواره های ذرت، کشت گلخانه‌ای در روستای حسین آباد، زعفران در روستای علی آباد و خیر آباد و جشنواره عسل در روستای اشن میتوان این حس با هم بودن و سرمایه اجتماعی را تقویت کند. شناسایی عوامل مؤثر بر عدم مشارکت نکردن روستایان در برنامه‌های توسعه و تحول رفاه اجتماعی. آموزش و فرهنگ‌سازی مشارکت اجتماعی به عنوان عاملی در جهت افزایش پایداری و رفاه اجتماعی.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی، غفاری، ابوذر (۱۳۹۸). برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی و اشتغال‌زایی روستایی بر پایه پیشران‌ها و زنجیره پیشین و پسین (مطالعه موردی: روستاهای مسجد ابوالفضل در ایرانشهر)، فصلنامه جغرافیا و توسعه. شماره ۵۷، صفحات ۳۰-۱.
- احمدی، منیژه؛ محمدی یگانه، بهروز و سنایی مقدم، سروش (۱۳۹۶). تحلیل اثرات سرمایه اجتماعی در کاهش فقر خانوارهای روستایی مطالعه موردی: دهستان پشته ژیلایی، استان کهگیلویه و بویر احمد، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی. سال ۱۰، شماره ۱. صص ۹۳-۱۰۷.
- احمدی، منیژه (۱۳۹۶). تحلیل بر اثرات سرمایه اجتماعی در اخلاق زیست‌محیطی روستاییان مطالعه موردی: دهستان چایپاره بالا؛ شهرستان زنجان، نشریه علمی پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی. سال ۲۱، شماره ۶۱. صص ۳۵-۱۹.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۳۸۹). مدیریت توسعه روستایی (بنیانهای نظری)، تهران، انتشارات سمت، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- ازکیا، مصطفی، غفاری، غلامرضا (۱۳۸۷). توسعه پایدار روستایی، تهران، انتشارات اطلاعات.

افراخته، حسن؛ جلالیان، حمید؛ طهماسبی، اصغر و آرمند، مریم (۱۳۹۶). واکاری موانع پیش روی بیمه اجتماعی روستاییان با استفاده از فرایند تحلیل شبکه‌ای در شهرستان همدان، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال ۶، شماره ۲. ص ۷۳-۹۱.

پاتریک، تونی فیتز (۱۳۸۱)، نظریه‌های رفاه (سیاست اجتماعی)، ترجمه، هرمز همایون پور، تهران، موسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی.

حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۳). اثرات سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی، (مطالعه موردی شهرستان مشکین‌شهر) فصلنامه توسعه اجتماعی. دوره ۸، شماره ۴. ص ۲۸-۷.

حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۶). بررسی اثرات سرمایه اجتماعی بر حکمروایی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان اردبیل)، فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی. دوره ششم، شماره ۲. صفحات ۴۴-۹.

حیدری ساربان، وکیل؛ ابراهیم پور، حبیب و نعمتی، ولی (۱۳۹۴). توسعه روستایی با تأکید بر الزامات مدیریتی، انتشارات دانشگاه محقق اردبیلی، نوبت اول.

دادور خانی، فضیله؛ ملکان، احمد؛ عزمی، ائیز و احمدی، راشد (۱۳۹۲). مطالعه تطبیقی تأثیر سرمایه اجتماعی بر ارتقای توسعه روستایی (نمونه موردی: دهستان گودین، شهرستان کنگاور)، مجله علمی پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا). سال سوم، شماره سوم. ص ۱۴۴-۱۲۵.

زاهدی، محمدجواد؛ شیانی، ملیحه و علی پور، پروین (۱۳۸۸). رابطه سرمایه اجتماعی با رفاه اجتماعی، فصلنامه رفاه اجتماعی. سال ۹، شماره ۳۲. ص ۱۲۹-۱۰۹.

سنایی مقدم، سروش؛ بهروز محمدی یگانه (۱۳۹۶). تحلیل جغرافیایی بر نقش سرمایه اجتماعی در کیفیت زندگی خانوارهای عشایری (مطالعه موردی: ایل نوئی، طایفه ژیلایی، شهرستان چرام، کهگیلویه و بویر احمد)، فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی. دوره ۱۲، شماره ۲ (پیاپی ۲۹). ص ۳۵۵-۳۳۹.

ملکی، سعید؛ امانپور، سعید، هاجری، زینت (۱۳۹۸). مطالعه ابعاد سرمایه اجتماعی در توسعه روستایی از دیدگاه روستاییان دهستان

- شاهین، مهدی؛ نازاریان، سید محمد وهاب و محجوب، علی (۱۳۹۶). بررسی سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی در رابطه دولت و ملت ایران معاصر، سیاست متعالیه. سال ۵، شماره ۱۹. ص ۱۵۴-۱۳۵.
- طولابی نژاد، مهرشاد؛ قنبری، سیروس و شایان، محسن (۱۳۹۷). بررسی اثرات سرمایه اجتماعی بر رفاه خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: دهستان میانکوه شرقی)، نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی. سال ۲۲، شماره ۶۶. ص ۱۸۵-۱۶۳.
- فراهانی، حسین؛ عینالی، جمشید و عبدلی، سمیه (۱۳۹۱). ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی، مطالعه موردی: دهستان مشهد میغان شهرستان اراک، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیا. دوره ۱۳ شماره ۲۹. ص ۵۰-۲۷.
- حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۷). اثرات سرمایه اجتماعی بر اقتصاد نواحی روستایی، مطالعه موردی: هرستان آستارا، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی. سال هفتم، شماره ۳ (پیاپی ۲۵)، ص ۱۴۴-۱۲۳.
- موحدی، رضا؛ امیری، فاطمه و زهرا تاجوک (۱۳۹۸). تحلیل اثرات گردشگری روستایی در بهبود رفاه اجتماعی روستاییان (مطالعه موردی: روستای فرجین شهرستان همدان)، روستا و توسعه. سال ۲۲، شماره ۸۷. ص ۶۷-۴۵.
- موسوی، میرنجف؛ قنبری، حکیمه و اسماعیل‌زاده، خالد (۱۳۹۱). تحلیل فضایی رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: استان آذربایجان غربی)، فصلنامه جغرافیا و توسعه. شماره ۲۷. ص ۱۸-۱.
- نجار زاده، محمد؛ ترابی، ذبیح‌الله و ملکان، احمد (۱۳۹۶). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر حکمروایی خوب و پایداری جوامع روستایی با نقش تعدیل‌گری سرمایه فرهنگی؛ مطالعه موردی: دهستان گودین شهرستان کنگاور، فصلنامه علمی پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا). سال ۷، شماره سوم. ص ۴۰-۲۵.
- هزارجریبی، جعفر؛ صفری شالی، رضا (۱۳۹۰). رفاه اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی شهر تهران)، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری. سال دوم، شماره ۵. ص ۲۲-۱.

Christoforou, A.(2013). On the identity of social capital and the social capital of identity. *Cambridge Journal of Economics*, 37,pp. 719-736. Doi:10.1093

Nidarr, Sulaeman Rahman, Fitri Febrianty, Helda, Anvwar, Mokhamam, 2019, The Role of Microfinance Institutions on the Improvement of Community Social Welfare, 1st International Conference on Economics, Business, Entrepreneurship, and Finance. *Advances in Economics, Business and Management Research*, volume 65.

Arbab, E. (2011), Function of Social Capital in Sustainable Urban Development. Case: Zahedan City (Iran), Master Program in Sustainable Development, Uppsala University/Institutionen for geovetenskaper, May 2011 uu.diva portal .

Dzanja, J, Christie, M, Fazey, I and Tony Hyde, (2015), The Role of Social Capital in Rural Household Food Security: The Case Study of Dowa and Lilongwe Districts in Central Malawi, *Journal of Agricultural Science*, 40(12): 165-176.

Khanh, H. (2011). The Role of Social Capital to Access Rural Credit: A Case Study: Hue Province- Vietnam, Department of Urban and Rural Development, Swedish University of Agricultural Sciences, Volume 56, pp 42-84.

Kifle. S, Teferi. B, Kebedom. A and Abiyot Legesse, (2016), Factors Influencing Farmers Decision on the Use of Introduced Soil and Water Conservation Practices in the Lowland's of Wenago Woreda, Gedeo Zone, Ethiopia, *American Journal of Rural*, Volume 4(1): 24-30.

Ognibene, A. (2010), Social Capital in Power Networks: A Case Study of Affordable Housing Development in Winston-Salem, NC, *Urban Studies Program, Senior Seminar Papers December*, 12: 1-45.

Dinga, E. (2014). Social capital and social justice. *Procedia Economics and Finance*, 8: 246-253 .

Di Vincenzo, F., & Mascia, D. (2012). Social capital in project-based organizations: Its role, structure, and impact on project performance. *International Journal of Project Management*, 30(1): 5-14.

Hamdan, H., Yusof, F., & Marzukhi, M. A. (2014). Social capital and quality of life in urban neighborhoods high density housing. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 153, pp. 169-179.

Ignacio Castro, Francisco J. Acedo, Araceli Picón-Berjoyo(2014), Social capital configuration and the contingent value of the cross-national diversity: A multi-group analysis, *Revista Europea de Dirección y Economía de la Empresa* 24 .

Ellison, N. B., Steinfield, C., & Lampe, C. (2011). Connection strategies: Social capital implications of Facebook-enabled communication practices. *New media & society*, 13(6): 873- 892.

paunescu, Carmen & Bedea, Mihaela Raluca(2014),Examining the Social capital content and structure in the pre-start up Planning, *procedia Economics and Finance* 15.

Prayitno, G., Matsushima, K., Jeong, H., & Kobayashi, K. (2014). Social capital and migration in rural area development. *Procedia Environmental Sciences*, 20, 543-552.

Nobre, C.A., Sampaio, G., Borma, L.S., Castilla- Rubio, J.C., Silva, J. S. Cardoso, M. (2016). Land-Use and climate change risks in the Amazon and the need of a novel sustainable development paradigm *proc . Natl. Acad. Sci.*, 113: 10759-10768.

Silva, J.M.C., Prasad, S. And Diniz- Filho, J.A.F. (2017). The impact of deforestation, urbanization, public investments and agriculture on human welfare in the Brazilian. *Land Use Policy*, 65: 135-142.